

Biodiversiteit als verborgen productiefactor

De afname van biodiversiteit krijgt in de maatschappij en politiek steeds meer aandacht. Iedereen heeft er de mond van vol, maar wat is biodiversiteit en waarom is het relevant om te herstellen? Wat betekent het voor de melkveehouder?

TEKST TIJMEN VAN ZESSEN

Een ander woord voor biodiversiteit is soortenrijkdom, of natuurlijk kapitaal. Hoe meer variatie aan soorten, des te meer veerkracht heeft het leven op aarde. Dat merk je bijvoorbeeld aan de bodem. Een bodem die rijk is aan bodemleven, is gezond, is vruchtbaar en productief. Dat is voor de meeste boeren geen nieuws.

Toch roept de term biodiversiteit niet bij elke landbouwer positieve associaties op. Vooral als investeren in biodiversiteit gelijkstaat aan beperkingen in de bedrijfsvoering. Het gebruik van kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen bijvoorbeeld stimuleert de opbrengst

van gewassen, maar draagt niet bij aan meer biodiversiteit. Voor vroeg en vaak maaien geldt hetzelfde.

Investeren in natuurlijk kapitaal

Afname van biodiversiteit krijgt in de politiek en maatschappij steeds meer aandacht. Mondiaal is er door de 193 lidstaten van de Verenigde Naties een ontwikkelingsagenda vastgesteld met 17 doelen. Eén daarvan is het herstel van ecosystemen en behoud van biodiversiteit. Investeren in biodiversiteit, in natuurlijk kapitaal, geeft de landbouw op termijn meer mogelijkheden. Ruud Tijssens legt graag uit hoe dat werkt. Hij is bestuurder binnen het Deltaplan Biodiversiteitsherstel en tevens directeur bij Agrifirm. 'Biodiversiteit is de verborgen productiefactor. Een rijk bodemleven is enorm belangrijk voor de opbrengst van gewassen. Een goede bestuiving door insecten net zozeer. In het Deltaplan Biodiversiteitsherstel noemen we dit "functionele agrobiodiversiteit". Boeren weten hoe belangrijk dat is, ze maken er al eeuwen gebruik van.'

Het Deltaplan Biodiversiteitsherstel is inmiddels een grote club met in totaal 90 partners (zie kader). Maar daarmee ligt het niet voor de hand dat boeren het plan massaal omarmen. Want als gezegd: minder kunstmest, minder gewasbescherming, minder maaien, het zijn maatregelen die de biodiversiteit vergroten, maar de opbrengsten onder druk zetten. Terwijl moderne land-

bouwbedrijven in Nederland en Vlaanderen opereren op een wereldmarkt waar een lage kostprijs en efficiency de leidraad vormen.

Kosten tot ruim 3 cent per kilo melk

Tijssens is bekend met deze paradox en keert het om: alleen wanneer er ruimte komt voor meer biodiversiteit, kan het gebruik van kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen omlaag. En ja, de topopbrengsten die we nu gewend zijn, liggen niet meer voor de hand. Maar met dat gegeven is direct ook een belangrijke randvoorwaarde helder. Herstel van biodiversiteit lukt niet zonder een goed verdienmodel. Dat is cruciaal, want linksom of rechtsom, er moet geld bij voor boeren die hun bedrijfsvoering veranderen.

Tijssens wijst op een studie door Wageningen UR (Rapport 105, 2019) die uitwijst dat het 500 miljoen euro kost wanneer de groep gangbare boeren die het minst presteert op biodiversiteit (70% van het totaal) aanpassingen doorvoert om op hetzelfde niveau te raken als de groep die het best presteert op biodiversiteit (30% van het totaal). 'In termen van melkgeld komt dat neer op tussen de 1,95 en 3,08 cent per liter melk', weet Tijssens (zie tabel 1). Wie dat gaat betalen? 'Je kunt dat geld nooit voor de hele sector alleen uit de markt halen, daar moet ook publiek geld bij. Dat kan via waterschappen, provincies of vanuit het rijk, het zal een stapeling zijn, die uiteindelijk als beloning voor groene diensten wordt uitgekeerd.' Deltaplannen staan niet bekend om de snelle uitvoering. Wanneer gaan melkveehouders concreet iets merken van het project? Guus van Laarhoven is vanuit de Duurzame Zuivelketen (FrieslandCampina) betrokken bij het Delta-plan. Hij legt uit dat melkveehouders die produceren voor het concept PlanetProof, nu al werken aan het herstel van biodiversiteit. En op regionaal niveau draaien er

initiatieven in Noord-Brabant en Drenthe, waar veehouders beloond worden voor inspanningen gericht op biodiversiteit. In Brabant leggen banken, de provincie en waterschappen geld in dat aan boeren wordt uitgekeerd naar rato van het aantal punten in de biodiversiteitsmonitor. Daar is maximaal 5000 euro per jaar mee te verdienen. In Foqus Planet zijn deze punten voor leveranciers aan FrieslandCampina te verzilveren met een plus op de melkprijs. Die kan oplopen tot 20.000 euro per jaar, afhankelijk van de melkplas. Een mooi begin, maar vaak nog onvoldoende om de meerkosten uit tabel 1 te compenseren.

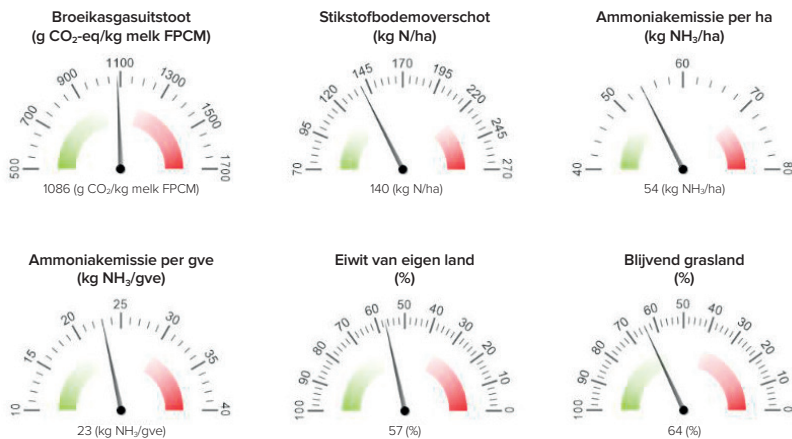
Kilogrammen biodiversiteit

Belangrijk onderdeel in het belonen van biodiversiteit is een objectieve meetbaarheid. Alleen dan is de inzet van melkveehouders betrouwbaar te volgen. Voor biodiversiteit is dat best lastig, vertelt Tijssens. 'Het is een lange discussie geweest. Ik bracht ervaring mee vanuit de klimaattafels; daar was klimaatwinst relatief hard uit te drukken in kilogrammen CO₂-uitstoot. Maar er bestaat niet zoiets als kilogrammen biodiversiteit. En het is ook niet zo dat meer natuur per se beter is, of dat het draait om het aantal vlinders. Het gaat om een gezond evenwicht in het gehele ecologische systeem.'

Om prestaties van melkveebedrijven te kunnen meten en beoordelen is de Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij ontwikkeld. Die meet met behulp van Kritieke Prestatie Indicatoren (KPI's) de invloed die een individueel melkveebedrijf heeft op de biodiversiteit in de omgeving en daarbuiten. 'Een boerderij heeft zowel een negatieve impact als een positieve impact op biodiversiteit. Het idee achter de biodiversiteitsmonitor is dat jouw positieve bijdrage groter is dan het negatieve deel', vertelt Van Laarhoven.

Tabel 1 – Jaarlijkse meerkosten per maatregel bij verschillende bedrijfstypen

maatregel	meerkosten per bedrijfstype per jaar (€/100 kg melk)		
	extensief	intensief	veen
bouwplan/grasland			
1 meer gras en minder mais in het bouwplan	0,20	0,55	0,58
2 meer blijvend grasland binnen het bouwplan	0,11	0,19	0,16
3 grasland omzetten naar mengsel met klaver en bijvoorbeeld smalle weegbree	0,51	0,36	0
waterpeil/beheermaatregelen			
4 hoger waterpeil			0,48
5 onderwaterdrainage met peilbeheer			0,4
natuurbeheermaatregelen			
6 randenbeheer langs alle snijmaispercelen	0,06	0,04	
7 slootkantenbeheer			0,48
8 kruidenrijk grasland met veel soorten op basis van verschraving	0,24	0,13	0
9 grasland plasdras			0,29
10 uitstel maaidatum grasland	0,10		
11 stimuleren ervvogels	0,01	0	0,01
aanpassingen in bedrijfsvoering			
12 meer weidegang	0	0,05	0
13 optimalisatie bemesting	0,17	0,12	0,16
14 lichte machines en lage bandenspanning	0,74	0,63	0,74
15 optimalisatie voeding	-0,10	-0,18	-0,14
16 verhogen levensduur	0,00	0,00	0,00
aanvullend klimaat			
17 zonne-energie	-0,08	-0,08	-0,08
18 krachtvoer met lagere CO ₂ -footprint		0,39	
totaal	1,95	2,18	3,08

Overzicht biodiversiteitsindicatoren uit de KringloopWijzer
(bron: Duurzame Zuivelketen)

De meeste KPI's maken deel uit van de KringloopWijzer en zijn inmiddels bekend als kengetal (zie ook hoofdartikel Veeteelt, mei 2021). Het draait om percentage blijvend grasland, stikstofbodemoverschot per hectare, de ammoniakemissie per hectare, CO₂-emissie per kilogram melk en het percentage eiwit van eigen land. Van Laarhoven: 'De uitstoot van broeikasgassen, ammoniak en het stikstofbodemoverschot hebben een negatief effect op biodiversiteit en/of ecosystemen, die wil je zo veel mogelijk beperken. Blijvend grasland en natuur en landschapsbeheer zijn positieve indicatoren.' Hiermee valt er in elke regio van het land werk te maken van biodiversiteitsherstel.

Het systeem is, zoals dat heet, integraal gericht op een verbetering van biodiversiteit. Een intensief bedrijf zou via extra kunstmest meer eiwit van eigen land kunnen oogsten, maar als daarmee de emissie van broeikasgassen toeneemt, schiet het per saldo weinig op in de biodiversiteitsmonitor.

'De achteruitgang van biodiversiteit is een mondiaal probleem', zegt Van Laarhoven. 'Als we eenzijdig zouden werken aan bijvoorbeeld kruidenrijk grasland, maar we vergeten de andere parameters, dan harken we de tuin in Nederland mooi aan, maar exporteren we de problemen naar elders. Daarom is gekozen voor een brede benadering met bijvoorbeeld ook eiwit van eigen land als parameter. Het is niet de bedoeling dat we eiwit aankopen met een footprint elders in de wereld, omdat ons kruidenrijk gras minder opbrengt.'

Melkveehouders die hoog scoren met de vijf kengetallen (KPI's) uit de KringloopWijzer, dragen aantoonbaar bij aan herstel van biodiversiteit. Maar de biodiversiteitsmonitor kent nog twee kengetallen. Boeren kunnen de biodiversiteit ook herstellen door het beheren van natuur- en landschapselementen. Wanneer veehouders hier eigenaar of beheerder van zijn, dan tellen ze mee in de biodiversiteitsmonitor. De zevende KPI is kruidenrijk grasland. Er bestaat onderscheid tussen meerdere typen: van extensief kruidenrijk grasland tot productief kruidenrijk grasland.

Oud grasland soms al kruidenrijk

Nick van Eekeren is als onderzoeker bij het Louis Bolk Instituut betrokken bij het onderzoek naar kruidenrijk grasland. Wanneer telt een perceel grasland mee als kruidenrijk grasland? Een grasmat die al meer dan vijftig jaar niet is geploegd, is dat kruidenrijk grasland? 'Dat kan', is zijn antwoord. 'Het ligt onder andere aan de hoeveelheid kruiden. Oud grasland kan voldoen aan de definitie extensief kruidenrijk als er onder andere meer dan 15 soorten grassen en kruiden aanwezig zijn per 25 vierkante meter. Resultaten van onderzoek op veengrond laten zien dat het gemiddelde aantal grassen en kruiden op blijvend grasland niet kleiner is dan in extensief beheerd grasland. Voor productief kruidenrijk grasland geldt de norm dat er in het zaaizaad minimaal acht soorten vlinderbloemigen en kruiden zitten. In augustus moeten deze een bedekking van ten minste 25 procent vormen.' Er loopt binnen de publieke-private samenwerking van de Duurzame Zuivelketen een onderzoek van 2020 tot en met 2024 waarin de (functionele) biodiversiteit van blijvend grasland op gangbaar beheerde percelen wordt vergeleken met die van productief en extensief kruidenrijk grasland.

Keihard bewijs dat de biodiversiteitsmonitor aantoonbaar leidt tot herstel van de biodiversiteit, is er nog niet, maar volgens Van Eekeren is het wel letterlijk te beredeneren dat de biodiversiteit door sturing op de zeven KPI's vooruitgaat. 'Je schept de randvoorwaarden voor het herstel door drukfactoren als stikstofdepositie te reduceren. Ik merk dat boeren zich bewust zijn van het belang van biodiversiteit. Tijdens een bijeenkomst van de Vruchtbare Kringloop Achterhoek werd aan de zaal de vraag voorgelegd met welk thema men de komende jaren aan de slag wilde. In de woordwolk die ontstond, sprongen biodiversiteit en kruidenrijk grasland er met dikke letters bovenuit.' |

Louise Vet: 'De biodiversiteitmonitor is de basis voor een financiële beloning voor biodiversiteit'

Louise Vet is voorzitter van het Deltaplan Biodiversiteitsherstel. De emeritus professor ecologie van Wageningen Universiteit geeft leiding aan deze maatschappelijke coalitie, waar inmiddels 90 partners bij zijn aangesloten. Niet alleen ngo's, zoals Natuurmonumenten en Natuur & Milieu, maar ook Nevedi, Rabobank, LTO, Agrifirm en ForFarmers. Elke partij is vanuit een eigen achtergrond aangehaakt om uiteindelijk hetzelfde doel te bereiken. 'Wij willen dat de melkveehouderij werkt

aan het herstel van biodiversiteit. Dat gaat verder dan alleen soortenrijkdom. Ook de genetische variatie en de interactie tussen soorten zijn van belang', vertelt voorzitter Vet. Naast boeren zijn ook andere grondgebruikers bij het plan betrokken, zoals natuurbeheerders, overheden en particulieren. De biodiversiteitsmonitor is een belangrijk middel om melkveehouders de goede kant op te bewegen. 'Die moet de basis vormen voor een financiële beloning voor bedrijven

die investeren in het herstellen van de biodiversiteit. Het gaat erom de omstandigheden te creëren die biodiversiteit bevorderen. En dat voor jaren lang, want niets is zo complex als ecologie. De veranderingen die je vandaag in gang zet, geven pas op lange termijn resultaat', legt Vet uit. Ze is verheugd dat er gewerkt wordt aan een omschakelfonds van 70 miljoen euro om boeren te ondersteunen om richting een ander type bedrijfsvoering te bewegen.